

BITORIANO GANDIAGA (G.B.) (1928-2001)

Bilbo, 2001-IV-26

Bidezko zen Euskaltzaindiak Bitoriano Gandiagari azken agurra egitea, eta poetaren heriotzak utzi dion samintasuna agertzea, Akademi barruan gainera. Bitoriano Gandiaga urgazle genuen 1964tik aurrera, eta euskaltzain ohorezko iaztik, 2000, urteaz geroztik.

Zuzenbidezkoa zenez, Mendatan jaiotako olerkariari, Arantzazuko fraide poetari eta Euskal Herri guztiko kantugile herrikoari, Euskaltzaindiak bere ohiko aitormen bezela egiten dio eta bere ohorezko aipua eskaintzen, XX. Mendeko bigarren zatian euskarak izan duen poeta onartuari, handietan handiari.

1. OHAR BIBLIOGRAFIKOA

Elorri-ren autorea zendu zenean, geuk dakigula hau, hirurogeitik gora izan dira kazetetan eta aldizkarietan agertu diren berari buruzko aipamenak, erreseinak eta irizkiak. Oso ezagutua, oso maitatua eta poeta bezala oso estimatua izan zela seinale euskal letretan. Horrela izan da beti, eta ez Bitorianoren hiletan inguruan bakarrik. Lehendik ere izan du Gandiagak bere poesia liburuen berri eman duenik, autorearekiko hurbiltasunetik informazio zabalak bilduz.

Antonio Arrue izan zen, hain zuzen 1963an, Gandiagak 35 urte zituenean, Mendatakoa garaiko lau poeten artean aukeratu izan zuena, Iratzeder, Mirande eta Arestirekin batean. Geroztik Orbelaungo semea goi mailako poesia, kreaizaile jotzen dugu euskal alorrean (1). Baita ere, eragin onekoa izan da Gandiagaren plazaratze unetan Joxe Azurmendiren lana: *Elorri*-ren lehen argitalpenari egindako iruzkinak lekuko (2); eta baita *Hiru gizon bakarka*-ren bigarren edizioari ipinitako "Epilogo", Bitoriano beraren grabazioak barne daramazkiena (3). Eta aipatzekoak hemen, baita ere, aintzin-solasgileak: Aita Luis Villasante, Mikel Lasa eta Juan Mari Lekuona, ni neu. Nire bi prologoak oroitzean, gogoangarri egiten zait, nola Bitorianok eta biok elkarrekin irakurri genituen Arantzazuko arbolape batean, *Uda batez Madril*en eta *Elorri* poemategiak, autoren iruzkin zuzenekoak nik jaso eta gero egosten eta idazten nituela.

---

(1) Arrue, A., "Cuatro poetas vascos actuales", *Euskera*, 89 (1963-1964), 179, 198 or.

(2) Gandiaga, B., *Elorri*, 1962.

(3) Gandiaga, B., *Hiru gizon bakarka*, 2. edizioa, 1991.

Orain aldiko gure literaturaren ikertzaileen artean, aipatu gabe utzi Juan Otaegi-ren tesia, non ikertzen baita, besteak beste, adjektiboaren erabilera Bitoriano Gandiagaren poemetan (4). Eta denen gainetik, Gandiagak berak idatariko "Nere obraz" artikulua (5), non egiten baitu bere obra poetikoaren aurkezpen erreala, egiatia eta berariazkoa. Kritika berrian, Amaia Iturbide, Jon Kortazar, Sebastián García Trujillo, Iñaki Aldekoa, Gorka Aulestia eta abar aipatuko nituzke, Gandiagari beren azterketak eta balorazioak eskaini dizkiotenen artean.

2. GANDIAGAREN POEMAGINTZA

Sei poema liburu idatzi dizkigu, bere bizitzako eta Euskal Herriaren historiako aro desberdinetan: *Elorri*, 1962; *Hiru gizon bakarka*, 1974; *Uda batez Madrilén*, 1977; *Denbora galdu alde*, 1985; *Gabon dut anuntzio*, 1988; *Ahotsik behartu gabe*, 1997. XX. mendeko bigarren zatian du kokaleku Gandiagaren olerkigintzak. Gaur hemen, laburtasunaren amorez, ez ditugu aurkeztuko liburu bakoitzaren iruzkinak; eta azalpen soil batekin agertuko ditugu seiak batera.

Elorri bere lehen poemategi liburua izan da sonarik handiena eman diona, Bitoriano Gandiagak berak ere bere libururik beteena dela iritzirik. Goi mailako poeta genuen, euskal lirika berriaren hasikin, Iratzeder, Mirande eta Arestirekin batera, A. Arruek zioen haritik. Haren poemategirik sarituena ere *Elorri* dela esan behar.

Gero, 12 urteren ondoren, *Hiru gizon bakarka*-rekin datorkigu. Aurreko liburuak, *Elorri*-k, ez zuen behar adinako arrakastarik izan nonbait. Eta Oteizarekin topadizu eginik, berau Arantzazun ari zela bere apostolutza lantzen, zizelkariak bideratu eta behartu zuen Gandiaga poesiak idaztera, bigarren liburuari sortzea emanez. Poesia soziala baino gehiago, -eta hala denik ez dut ukatzen-, niretzat poeta erligiozkoaren planteia-mentu berriak dituukurutzen eta mamitzen, "Korupekoak" eta "Artasoko salmoak" niretzat gai eta jarrera berriagoen hasiera direnez, besteak ere barne. Gandiaga lurra- ren kantorea dugu, teluriaz bete-betean mintzatzen zaiguna, numena eta misterioa age- rian biziz, bere azpi-dimentsioak, bere esperientzia eta bizikizunetik zetorkiona, hitza- ren bidez adieraziz.

Hirugarren liburuaren jaiotza hurbiletik ezagutu nuen. *Orduen Liturgia*-rako gozarre edo himnoak egiten ari ginelarik, Bitoriano Gandiaga, Mikel Zarate, Tomas Otxandorena eta ni neu, hor agertzen zaigu Bitoriano folio mordo batekin, non idatzi- rik zekartzan hainbat poema solte, aldian-aldian eginak, baina liburuaren taxukera oraindik eman gabe. Hitzaurrea egingo nion aipatu zidan; eta nik baietz. Hurrengo bi- leran ekarri zidan liburuaren egitura osoa mamiturik: nola has, nola koka erdialdeko zatiak, nola buka. Gero Arantzazura nire txangoak egin nituen, Gandiaga berarengan- dik, poemategiaren giltzak eta zirrikituak jasotzen nituelarik.

Laugarren liburua *Denbora galdu alde* (1986). Jadanik hasiak dira Bitorianoren gaixoaldiak eta geroztik ez da sasoiko kreaizaile osasuntsu izan. Liburu hau, egia esa- teko, ez nuen irakurtzerik izan, hain zen handia nire lagunak ematen zidan pena erru-

(4) Otaegi, J., "Adjetiboa euskal literaturan", 1994, Doktorego tesia.

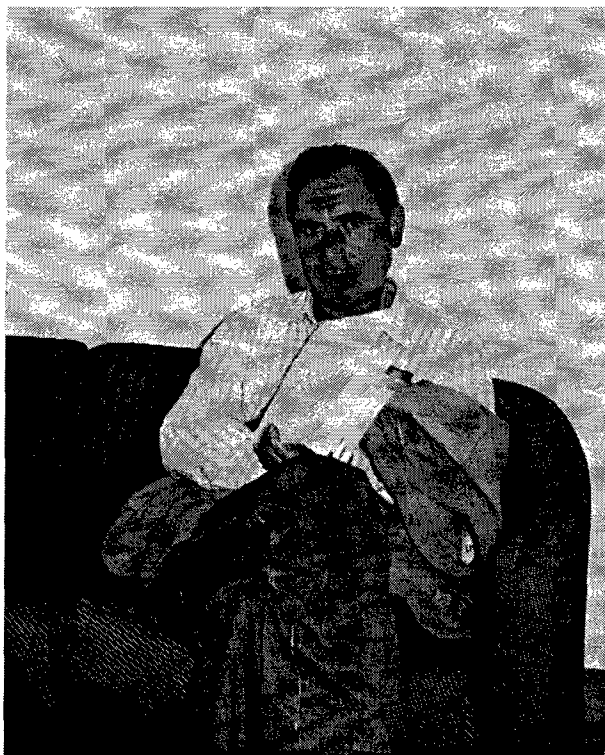
(5) Gandiaga, B., "Nere obraz", *Hegats*, 4 (1991), 207, 217 or.

karria. Hasi nintzen irakurtzen baina ez nuen barrenik izan aurrera jarraitzeko. Hala-koa zen nire lagunaren egoera.

Bosgarren liburua, *Gabon dut anuntzio*, eguberrietako kantu bilduma dugu, frantziskotar tradizioari eutsiz, Arantzazu inguruko baserrietan gabonetako anuntzioa egin ohi zuten komunitateko fraideek. Bitorianoren letrak dituzte eguberri kantuok, aita Pello Zabalaren musikarekin. Herri maiteko testuak, baina Gandiagaren esku onarekin onduak.

Seigarren liburua, *Ahotsa behartu gabe*, umiltasuna mezutzen duena, eta deklaratuzaile onaren hotsez ematen zaigularik zenbait poema Bitoriano Gandiagarenak, berak egoki irakurrita.

Orbelaungo semeak jaiotetxetik hartzen ditu gero, gizon heldua den einean, landuko dituen ezaugarriak: lurra edo teluria, euskara, etxea-konbentua, gizartea eta estetik. Gero, Arantzazun eta gizon egin ahalean eta poeta, landuko ditu, inork gutxik bezala, lurrarekiko atxikimendua, euskara irudimenez eta afektibitatez; landua, Arantzazuko konbentuko anaidia, bertan hil zen artekoa, baserriko proletargotik zetorkion mentalitate eta bizikizuna, berezko esistentzialismoa, erlijioaren mezu sakona. Hori eta gehiago da Gandiagaren mezua, eta Bitorianoren poetika.

3. GIZATASUN MOTA

Bitoriano Gandiagaren nortasunaz asko aipatu da azken egunotan. Poeta handia bazen, ez zela gutxiago gizona genuen aldetik. Bi gauzatxo aipatuko dizkizuet, niri eskaini zizkidanak, eta Bitorianoren nortasuna agertzen dutenak. Bata, Euskaltzaindiko sarreran, nik konbita eginik, esker ona azaldu alde, ezer ez zekarkidala adierazteko poesia ineditua; eta bi, berak ere konbita egin zidan Arantzazu ezagutzera eta gozatzera, egun pare bat pasa nezan, eta bisita ilustratu alde, bildu zituen poemak.

a) Lehenengo irakurriko dizuet, igorri zidan poema, Bitorianoren nolakotasunaren berri izan dezazuen, eta, gainera, *Euskera* gure agerkarian gera dadin jatorrizko tesu autografoa. Hala dago idatzia:

†
 Ez dakartut orot,
 orot ez dakartut orot
 aitor pen hau izan ezik.
 Hegasti matriten,
 ez orain ez bileru
 dardren hoieturiko.
 Aurre hainbat urtean
 zuzen hainbat urte
 bai, bakarra behin
 etorrituriko bai, eta
 ez dakartut orot,
 Lafun Juan Mari.
 Hita San Franciscoaren
 pardelean ez dute
 poza, esker ona,
 otorea, kripodantia,
 Eneari eskatu
 juisu kolaria eta,
 Euskaltzaindiko zuzen
 sarrena hitzaldia
 irakurtzeko dakartut orot
 palopilla eskatu
 moiz lehortutako beste
 bestelakorik aurkitzen,
 lerozi ta zorturiko
 uztaiz laran kopertimor
 zuretat, niretat, eta
 beste askorentzako
 esker hain lehor dardren,
 Lafun Juan Mari.

Bitoriano Gandiaga

b) Arantzazura joan nendin konbita

Bederatzi folio dira, berauetan 13 poema datoz, laburrak eta ez hain laburrak, lehenengo poesiaren ondoren ohar hau daramatela: "Juan Mari Lekuonarekin / Arantzazun zehar egiteko nintzen ibilaldirako / prestatu nuen apunte sorta". Ez nuen joaterik izan eta orain pena dut bihotzean. Ezagutu ahalko nuen gure mendi-hegal sakratua, erakusle eta protagonista Bitoriano zelarik, Arantzazu epikoa baztertu eta XX. mendeko Arantzazu ideiaz eta jokabidez jantzi zuena, testigantza emanez.

Euskaltzaindiaren izenean,
agur poetari, agur herrigileari,
handietan handiari.
Goian bego!

Juan M^o Lekuona